

Kultura myšlení

Jan Kala, zakladatel Základní školy Heureka

Na přednáškách s oblibou zmiňuji, že základním předpokladem pro budování školní kultury myšlení je to, aby myšlení bylo ve škole přítomno. První reakce publika je obvykle úsměv. Druhá reakce je zamyšlení. Je skutečně na naší škole myšlení přítomno? Stejnou otázku si položil i Erik Mazur, profesor fyziky na Harvardově univerzitě a autor výukové metody Peer Instructions. Ale protože je vědec, a ke všemu na jedné z nejlepších univerzit na světě, nelenil a pojal otázku jako vědecký experiment. Měřil mozkovou aktivitu svých studentů po dobu 7 dnů.

Můžete si sami zkusit odpovědět, kdy byla mozková aktivita nejnižší a kdy nejvyšší. Nejvyšší byla možná překvapivě ve spánku, což souvisí s konsolidací paměti během spánku. Naopak nejnižší, téměř nulovou činnost mozek vykazoval při dvou činnostech – při sledování televize a... při (i jeho) přednáškách. Ona je to totiž v podstatě hodně podobná činnost – stačí jen sledovat někoho jiného. U přednášky může být myšlení dokonce kontraproduktivní. Stačí se na chvíli zamyslet a hned vám kousek přednášky uteče.

Erik Mazur našťásti nelenil a vymyslel právě onu metodu Peer Instructions, při které jeho studenti naopak myslí v podstatě neustále. Zatímco metoda Peer Instructions je v podstatě velmi jednoduchým a tím vlastně geniálním trikem, jak rozpochybovat myšlení klidně 200hlavého sálu studentů, nám jde ve školách Heureka ještě o něco jiného. Chceme vytvořit něco, čemu se obecně říká kultura myšlení. Tedy takovou kulturu školy, ve které je myšlení přítomno, oceňováno a zviditelňováno.

Je jasné, že kultury myšlení nelze dosáhnout standardním postupem – učitel sdělí informace, žák je na další hodině zopakuje. V tomto procesu je přítomna paměť, nikoliv však příliš myšlení. Naštěstí pro nás, naše žáky a naše školy, jiná skupina vědců, tentokrát na Harvard Graduate School of Education, přišla s uceleným konceptem Zviditelněného myšlení (Visible Thinking), ve kterém popsala nejen různé druhy myšlení, které je záhodno u dětí rozvíjet, ale i způsob, jakým to dělat. Jinými slovy dala učitelům nástroj ve formě myšlenkových cest (Thinking Routines), které, když jsou ve škole správně uchopeny, pomáhají učitelům a dětem rozvíjet kulturu myšlení.

Myšlenkové cesty nejvíce používáme během tzv. velkých otázek, ale mohou se samozřejmě použít i v matematice, češtině a případně

i v angličtině. Velká otázka trvá obvykle 4–6 týdnů a je jakýmsi srdcem školy, okolo kterého se činnost školy po tuto dobu točí. Pro názornost mohu uvést některé velké otázky: Jak vnímáme jinakost, Čím nás okouzljuje vesmír, Co ve mně klíčí, Jak se česká příroda připravuje na zimu, Jak mohu vnímat místo, kde jsem, Co potřebuje člověk k životu atd. Paní profesorka Hogenová, členka Rady ambasadorek škol Heureka, říká, že dětem ve škole chybějí počátky, tedy okamžiky, kdy se v nich něco důležitého počne, zrodí. A takové počátky vznikají, když v dítěti probíhá silný vnitřní dialog, vnitřní pnutí. Čím silnější je pnutí, čím silnější je právě onen vnitřní dialog, tím silnější je i velká otázka. Proto třeba velká otázka „Jak vnímáme jinakost?“ fungovala tak dobře – protože v dětech vyvolala silné pnutí.

Aby myšlení ve škole bylo kvalitní, měla by škola být co nejvíce autentická. Můžeme se během velké otázky o jinakosti bavit teoreticky, ale to je k ničemu. Mnohem autentičtější je připravit se na rozhovory s hendikepovanými lidmi a pak je skutečně vést. Jedna z myšlenkových cest, kterou naši učitelé zvolili pro přípravu na rozhovor s nevidomou paní, se jmenuje Peel the Fruit – Olupej ovoce. Žáci první až čtvrté třídy se připravovali na rozhovor s nevidomou paní tím, že vymýšleli otázky, které jí chtějí položit, a pak se bavili o tom, zda daná otázka jde na povrch (ovoce), zda je možné slupku oloupat, tedy jít pod povrch, nebo zda dokonce můžeme položit otázku, která jde až k jádru ovoce. Tím se děti učí nejenom klást otázky,

ale i rozeznávat jejich hloubku, navazovat na myšlenky druhého a jít pod povrch věcí. A to je určitě jedním z našich cílů. Zároveň se tím otázky zachytí a jsou i nadále ve škole přítomné – proto Zviditelněné myšlení.

Některé školy pracují tzv. „na projektech“ tak, že děti vyhledávají informace a pak je prezentují. Vypadá to sice moderně, ale to je málo. V takovémto postupu je přítomno jen málo skutečného myšlení. Důležité je nejenom nacházet odpovědi, ale především klást si otázky. A nejen otázky jdoucí po informacích, ale především ty, které jdou po podstatě. Když se děti učí o Velké francouzské revoluci či jiné revoluci či válce, mohou se naučit spoustu povrchních faktů, ale přitom si nemusejí položit jedinou hodnotnou otázku. Například proč vlastně války vznikají. Na historii je krásně vidět, jak zůstává často na školách nepochopena. Vždyť historie je nejcennější v tom, že se z ní můžeme poučit a pochopit hlubší příčiny a následky fungování společnosti i nás samotných. Přitom je velmi často degradována na velké množství informací a dat.

I když jedním z našich cílů je rozvíjet v našich školách kulturu myšlení, jde nám i o další věci, zejména o rozvoj sociálních a komunikačních kompetencí dětí včetně řešení konfliktů a nenásilné komunikace. Ono to samozřejmě spolu velmi souvisí. V Heurce totiž děti velmi často komunikují – ať už v ranním komunitním kruhu, odpoledním reflexním kruhu, během matematiky, která je u nás také hodně spolupracující a komu-

---

A pak se vám – po celém školním roce – lehce stane, že vám prvňáčka vynadá slovy: „Jak prázdniny, jak to myslíte, to jako dva měsíce nebudeme chodit do školy? To přece nemyslíte vážně!“

---

nikativní, nebo právě během velkých otázek a v rámci myšlenkových cest. Náš brněnský tým posílila skvělá učitelka Bára, která na začátku roku žasla nad komunikační úroveň našich druháčků, kteří dle ní snesli srovnání se šestáky na běžné škole.

Další důležitým prvkem, který podporuje myšlení, zejména pak to badatelské, je Inquiry-based Learning, kdy si děti na věci přicházejí samy, bádají, objevují, zkoumají, stanovují si hypotézy a přicházejí s důkazy. A zkoumat a objevovat se dá samozřejmě nejen v přírodních vědách, ale třeba i v češtině.

Posledním rysem, který hodně podporuje myšlení ve škole, je tzv. růstové myšlení (z anglického Growth Mindset). Jedná se o koncept americké profesorky a psychologičky Carol Dweckové, její knížka Nastavení mysli vyšla i v češtině. V zásadě jde o to, podporovat v dětech růstové myšlení na úkor fixního myšlení. Fixní myšlení zjednodušeně řečeno znamená, že si myslím, že jsem na něco chytrý a talentovaný a na něco naopak buňky nemám. To v dětech vyvolává zbytečné předsudky, někdy podcenění, brání jim to přijímat výzvy, bojí se strachu z neúspěchu, ať už proto, že si nevěří, nebo naopak proto, že by mohly ztratit svůj image génia. Děti s růstovým myšlením toto neřeší. Zajímají je nové výzvy, nebojí se chyb, učí se pro sebe a učení a objevování vnímají jako něco, co má hodnotu a je smysluplné.

A pak se vám – po celém školním roce – lehce stane, že vám prvňáčka vynadá slovy: „Jak prázdniny, jak to myslíte, to jako dva měsíce nebudeme chodit do školy? To přece nemyslíte vážně!“

